

EUSKARAREN EGOERA.

Gai honi buruz luzaz mintza gintezke eta ahal dugun heinean bederen, hemengo egoera nola planteiatzen zaigun ikusten saiatuko gara. Horretarako ideia txiki batzu aztertuko ditugu.

Lehenik, **NORMALIZAZIO**an zertan gauden ikusiko dugu.

Hauge(?)ren diagramaren arabera, lau urrats ematen dira edozein herritako hizkuntz normalizazioan; Hautaketa, Kodaketa, Osaketa eta Gizarte-onarpena.

(Baita ere beste modu batetan adierazteko, korpus a (hautaketa eta kodaketa) deitzen den zatiari buruzko plangintza eta status a (osaketa eta gizarte-onarpena) deitzen den zatiari buruzko plangintza.)

Eta eskema honen arabera, holaxe gaude. Nire ustez eta orohar, gauzak nahiko ondo egiten ditugu hemen.

25-30 urte inguru da jadanik, **Euskara Batuaren Oinarria**-ren hautaketa egin

zela eta hasierako istiluak gainditu ondoren, hautaketa hori onartutzat jo daiteke.

Euskaltzaindiak proposaturik Hautaketa (MITXELENAREN gidaritzapean beti ere) euskalkien nahasketa antzeko bat izan zen (erdi nafarrera, erdi gipuzkera, erdi lapurtera) zeren eta, ortografia eta aditz kontutan lapurtera edo nafarrera dela bait dirudi, eta beste gauza askotan aldiz gipuzkera. Fase hau beraz, esan daiteke eginda dagoela.

Kodaketa: Fase honek lau pausu ditu:

Ortografia eta Ortofonia

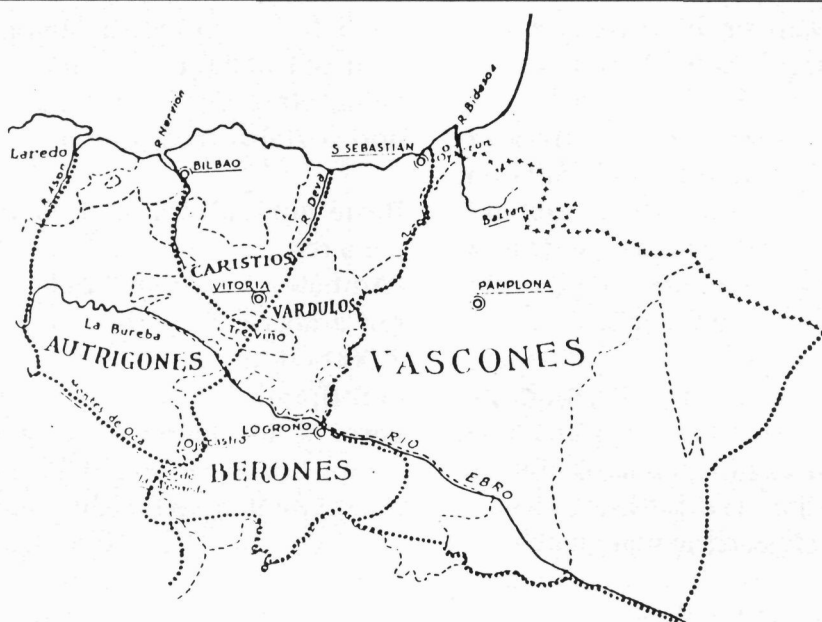
Deklinabidea

Aditza

Hitz zaharren prestaera edo zehazketa.

ORTOGRAFIAREN kasuan onartuta dago (nahiz eta oraindik ere zenbaitek onartzen ez duen hitz berri en kasua, adib.)

DEKLINABIDEA ere erabakita eta onartuta dago, gipuzkoarrok bereizten ez dugun arren.

Caro Baroja, Los pueblos del Norte, 46. orrialdeko maparen zatia

ADITZaren kasuan, bazirudien sekulako arazo zaila zela, baina zailtasun guztiekin ere onartua izan da.

HITZ ZAHARREN PRESTAERA. Hitz zaharrak askotan forma asko hartzen ditu, adib.; ireki, iriki,... Horri buruz Euskaltzaindiak 1968an hartu zuen bere erabakia, MITXELENak proposaturiko hiztegi hartaz. Hori beraz, **batuta agertzen da**.

Une honetan, KODAKETA osatzeko falta den zatirik nagusia, Ortofonia -rena da. Ortofonia, esan nahi baita, idatzita dagoen hori nola irakurri behar den.

Euskaltzaindiak ez du hortaz ezertxo ere esan, eta izugarritzko arazoak ditugu, baina larrienak hiru aipa daitezke:

- fonemen balio fonetikoak
- fonema elkarketa
- azentua

Alde batetik, fonemen balio fonetikoak, hau da, fonemak grafian sinbolo desberdinetan agertzen dira eta hortaz, zerbait erabaki beharra, alegia.

Fonema elkarketa-rena izango litzateke, hots, "sandi" deitzen den fenomenoarena, alegia, adib., Z + D ; Z + B , etab., horrelako fonemak elkartzeko direnean zer gertatzen den erabakitzea behin betirako.

Eta azkenik, azentua ri buruzko zatia, edota hitz batez, ortofonia guztia falta da; aho hizkera z ez dago ezertxo ere erabakita eta presa handiko arazoa denez, Euskaltzaindiak lan honetan lehen baitlehen sartu behar duela iruditzen zait.

Gero, osaketa lana dator, hiztegi gintza nolabait esateko. Alor berriak irabazteko hizkuntza prestatu egin behar da, sekula erabili ez diren gaietan batipat, ekonomian, politikan, administrazioan, etab.

Eta hiztegi gintzan ere baditugu jadanik espezializatuak, UZEIk eginak, adib.

Beraz, **corpusaren** lanketa nahiko aurreratu dagoela uste dut, nahiz eta, hemen ere nahiko zalantzak ditugun. Adib., "reaktore" ala "erreaktore" izan behar ote luke gure tradizioari jarraituz? Eta "K" hori esan behar ote dugu?

Hitz zaharretan eta iparraldeko hitz askotan ez da esaten, hala nola, "erreatore", "traturra", "azio",... Eta horrelako adibide asko dago, ikus dezakezuen ortofonia mailan oraindik arazo handiak daude.

Hain zuzen, batzuren ustez, eta hitz kultoak bezala irakurri behar direla, "erreaktore", "akzio",... baina ni ez nago hain seguru zeren eta, gure hizkuntza den baino biziago balitz "K" gabe jarriko genuke, ez bait genuke esango.

Bestalde, LEIZARRAGAK duela 500 urte jadanik, "REGE" idazten zuen eta, guk aldiz, "ERREGE" idazten dugu eta kasu honetan ere horrela idaztea, populatxerismoa ote?

Beno orduan, UZEIkoen grafia onartzen badugu eta badirudi onartu egin beharko dugula, arazoa **nola esan behar den** horretan datza, hots, ortofonia mailan.

Eta azkenik, laugarren fasea, hau da, onarpen soziala gelditzen da. Hemen esan daiteke oraindik hasteke dagoela, hots, praktikan gauza horiek herrikoitu gabe daudela, zeren eta, euskara batua nahiko onartuta badago ere, maila elementalean baita, eta orain gure kezka da onartu den hori sozializatzea, alegia.

Beste puntua zera da, Ezaguera eta erabilpenaren binomioa zertan dagoen.

(Adibidez Lezon, 198leko Lezoko erroldaren arabera, 5.174 biztanle ditu; hauetatik 3.000 edota, % 60 erdaldunak direla, eta erabilpena bikoteetan jakin nahi izanez gero, % 16a baino gutxiago ateratzen da. Beno, Lezon % 40arekin, nahiz eta minorian egon nahiko euskalduna da.)

Beraz, gauzak horrela, Hauge-ren ziklo horren arabera eta logikaren arabera, prozesua ongi doa, baina soziologikoki oso egoera txarrean gaude.

Orduan, ezaguera eta erabilpena horiek izanik, Euskal Herrian une honetan, **euskara beheraka doa, dudarik gabe**, ez delako erabiltzen; beheraka joateak esan nahi du, jendeak hitzak ez dituela erabiltzen edota, ahaztu egiten zaizkiola..., euskal joskerak galdu egiten direla edota, interferentzia izugarriak daudela maila guztietan, fonologian, hiztegian e.a.. Hortaz, holako egoera batean ez da zaila asmatzea zein den goruntz doan hizkuntza, eta euskararen egoera ona dela pentsatzea, astakeria izango litzateke.

EUSKARAREKIKO HIZKUNTZ ESKUBIDE ETA LEGE EGOERA.

Legedia ez da inportanteena baina kome-nigarria nolabait esateko, marko bat dela.

Hemen lege nagusiak bi dira, Baskongadetan “Ley de normalización del Euskera” eta “Ley Básica de normalización del uso del Euskera” Nafarroan. Eskubide pertsonaletan oinarrituak biak teorikoki, baina praktikan badakigu zer gertatzen den. Zergatik? Bada, hain zuzen, 6. artikulua horretan honela dio: “Se reconoce... y a ser atendidos en la lengua oficial que elijan,..” Eta harrigarria bada ere, tribunalak arrazoia eman zigun guri puntu horretan baina, bada beste zati bat atzera bota dutena, eta 6. artikulua horretako 2 atala da eta honela dio; En caso de no haber acuerdo entre las partes, se utilizará la lengua que disponga la persona que haya promovido el expediente o procedimiento sin perjuicio de las partes a ser informadas en la lengua que deseen”.

Beno bada, puntu hau ez dute onartu, arrazoia ez administrazioari, baizik eta pertsonari ematen zitzaiolako.

Azkenik, oso garbi azaltzen da beraien politika 8. puntuko 3.atalean, **lurraldeta-**

suna aipatzen denean; “No obstante lo preceptuado anteriormente, los poderes públicos podrán hacer uso exclusivo del Euskara para el ámbito de la Administración Local, cuando en razón de la determinación sociolingüística del municipio no se perjudiquen los derechos de los ciudadanos”. Udaletxe mailan, hots, Udalerrri mailan proposatzen zen halako lurraldetasuna ere inpugnatu egin dute.

Hortaz, eskubide pertsonalak (nolabait esateko) daude, eta badakigu beste lurraldeetan ikusi ahal izan dugunez, **eskubide pertsonalek ez dute inon eta inolaz ere hizkuntz arazorik konpondu.**

Eta Nafarroari dagokionez, hiru eskualde-tan zatitu dute, batetik, zona vascófona “, “zona mixta”, eta “zona no vascófona” .

Bestetik, “euskal zonaldea” deitzen duten hori Nafarroako iparraldeak osatzen du; eta Baskongadetan bezalaxeko eskubide pertsonalek osatzen dute teorikoki, planteiamendu berbera egiten dute, eta hori ez dute inpugnatu, badakitelako Garraldan adib., euskaraz esijitzea udaletxean alferri-kakoa izan litekeela.

Gero, “zona mixta” deiturikoa dator. Hemen aginte publikoen eskuetan gelditzen da dena. Eta zonalde honetan Iruñea dago, beraz, Iruñean ez dago eskubide pertsonalik ere, 16. artikuluan ikus dezake-gunez: “En la zona mixta, la incorporación del vascuence a la enseñanza, se llevará a cabo de forma gradual progresiva y suficiente, mediante la creación de los centros de líneas donde se imparta la enseñanza en Vascuence, para los que lo soliciten” .

Eta Udaletxeari dagokionez, honela dio:” Todos los ciudadanos , tienen derecho a usar tanto el vascuence como el castellano para dirigirse a las administraciones públicas de Navarra” . Ez du esaten “ y a ser atendido” .

Beraz, eta askoz okerrago den idatzia dator geroago, 19. artikuluan: “ Se reconoce a los ciudadanos el derecho de dirigirse en vascuence a las administraciones públicas de Navarra; éstas podrán requerir a los interesados la traducción al castellano, o utilizar los servicios de traducción previstos en el artículo 8.bis” .

Orduan, euskaraz egin daiteke eta legezkoa da gainera, baina beraiek itzulpena eskatu ere eska dezakete, horixe da egoera.

Bestalde, **urrats historiko bat eman da Nafarroan (dударik ez!) eta zera da; Euskara ere hizkuntza ofizialtzat onartzea** eta hori oso inportantea da sikologikoki, Baskongadetako arazoa bakarra ez dela, alegia.

Gauzak horrela, ikus dezakezuenetz, egoera oso txarra da, hots, euskal eskualdeetan eskubide pertsonal mailara ere iristen ez delako eta are gutxiago beste eskualdeetan. Horrek esan nahi du, **Euskarak lege horren barnean ez duela irtenbiderik**

(Irlandako kasuaren arabera baina gurea). Legea bakarrik ez da aski behetik gorako indarrak ez badago.

Oso beharrezkoak dire lege-markoak, dirua, telebista, (eta nahi duzuen guztia), baina askoz ere inportanteagoa da herri mogimendua, hau gabetanik jai dugu.

Beraz, eta bukatzeko, nik esango nuke soluziobidea izango litzatekeela alor berrien normalizazioa sortzea, esan nahi baita, euskara hizkuntza beharrezko eta askikoa izatea alor berritan. Adib., herriko dispentsarioa hartu eta euskara normalizazioa bertan, hau da, ekintza guztietan euskararen egoera normalizatzea alegia. Nik uste, horretan egin behar dugula burruka.

Alde batetik, **goitik beherako mogimendu horiek bultzatu eta indartu behar dira** (eta hori politiko ofizialen bidez egin behar da, dudarik gabe), eta bestalde, **behetik gorako mogimendu honen beharra ezinbestekoa dela iruditzen zait**. Horra nire eritzia.

Ipar Nafarrera Garaia (6 azpieuskalki)